

KRÓNIKA

HORVÁTH ANDRÁS

A HIDEGHÁBORÚ KATONAI DOKUMENTUMAI ÉS A TÖRTÉNELEM

Nemzetközi tudományos konferencia, Washington, 1994. március 19-27.

1994. március 19-én, szombaton indultunk a Ferihegy-1. repülőtérrel a Delta Airlines 15-ös számú járatával és ragyogó tavaszi napsütésben érkezünk a washingtoni Dulles nemzetközi repülőtérre. Vendéglátóink már vártak minket – köztük a konferencia fő szervezője, *John Greenwood* úr, aki – mivel tavaly szeptemberben Budapesten járt – személyes ismerősként üdvözölt minket. Miután az összes résztvevőt átszervezték az Egyesült Államokban máskor igen szigorú és aprólékos útlevél- és vámvizsgálaton, a hadsereg két minibuszával szálláshelyünkre, a Pentagon Cityben lévő Doubletree Hotelbe vittek minket, melynek egyik földszinti előadóterme egyben a konferencia helyszíne is volt. Többek között a minden igényt kielégítő szállás és ellátás, valamint a vendéglátók körültekintő figyelmesége tette lehetővé, hogy másnap – mely az egyetlen igazi pihenőnap volt – sikerült kihevernünk az utazás fáradalmait és a 6 órás időeltolódáshoz is alkalmazkodni tudtunk.

Március 21-én, hétfőn vette kezdetét a tényleges munka. A szervezők – igazi baráti gesztusként – a második sorban jelölték ki a magyarok helyét, ami – tekintetbe véve, hogy előttünk csak az amerikaiakat elsősorban érdeklő népes orosz delegáció foglalt helyet – valóban kitüntetett figyelmesség volt. A munka elvileg 15 szekcióban folyt, gyakorlatilag azonban minden ülés plenáris volt, a szekciók szerinti bontás csupán tematikus csoportosítást jelentett. A konferencia hivatalos címe („*Conference on Cold War Military Records and History*”) szerint igen komoly feladatot tűzött a résztvevők elé, hiszen globális megközelítésben tárgyalt egy jelentős és eseményekben gazdag korszakot. A legtöbb előadás az 1950–1970 közötti időszakra helyezte a hangsúlyt. Természetesen a házigazdákat azok a témák érdekelték elsősorban, melyek a szuperhatalmak kö-

zötti közvetlen konfrontáció veszélyét magukban rejtő történelmi eseményekkel foglalkoztak. Több szekcióban is központi szerepet kapott például a karib-tengeri válság, a berlini krízis, illetve a NATO ezekre való reagálása és biztonsági intézkedései. Megfigyelhető volt ugyanakkor az a tény, hogy a konferencia érdeklődésének homlokterében csupa európai, illetve észak-atlanti probléma szerepelt, olyan jelentős konfliktusok, mint a koreai, vagy vietnami háború, csak érintőlegesen kerültek szóba. Ami a bennünket közelebből érintő 50-es évek eleji időszakot és különösen 1956-ot illeti, megállapíthatjuk, hogy megfelelő teret és figyelmet szenteltek ezeknek a kérdéseknek. Mind előadásaink (március 22-én kedden, illetve 24-én csütörtökön hangzottak el), mind hozzászólásaink komoly érdeklődést keltettek, az ülések végén és az azokat követő szünetekben pedig sok kérdést tettek fel és őszintén gratuláltak svédek és olaszok éppúgy, mint lengyelek és amerikaiak. A szimpátianyilvánítás egyértelmű volt akkor is, amikor az egyik szlovák előadó – Magyarország akkori szerepét némileg túldimenzionálva – szinte kizárólag a magyar csapatok 1968-as támadásáról beszélt. Amikor hozzászólásunkban szóvá tettük, hogy a magyar nép döntő többsége a „prágai tavasz” eszméinek győzelmét kívánta, a szekció-ülést követő szünetben a francia, a svéd és az olasz kolléga is felkeresett minket, hogy egyetértését kinyilvánítsa. Mondanivalójuk lényege ugyanaz az egy mondat volt: „You are right. It was a typical Russian aggression...”

A konferencián jelentős szerepet kaptak a hidegháborús korszak levéltári vonatkozásai. Ez annál is inkább érthető, mivel az adott időszak kutatásához nélkülözhetetlen források tekintélyes része a NATO tagállamokban is zárt anyagnak minősül. Ez részben természetes, hiszen az iratanyag egy része 30 évnél frissebb

keltezésű, részben a katonai vonatkozású iratok hozzáférhetővé tételével kapcsolatos fokozott óvatossággal magyarázható. (Itt most nem kívánjuk külön említeni a személyiségi jogok védelmét, illetve az egyes iratadományozók hagyatékukkal kapcsolatos kikötéseit és megszorításait, hiszen ezek tiszteletben tartása minden jogállamban alapvető követelmény.)

Az iratanyag részleges zárolásának mértéke keleti irányban haladva egyre nő, és természetesen Oroszországban a legnagyobb. Noha az orosz előadók hangsúlyozták újkéletű „nyitottságukat”, az előadásukat követő heves vita rávilágított arra, hogy mennyire relatív az orosz levéltárak „liberalizálódása”. Jellemző, hogy noha a tulajdonképpeni téma a hidegháború lett volna, ennek ürügyén rengeteget beszéltek a „melegháború”-ban azaz a II. világháborúban aratott győzelmükről. A konferencia valódi tárgyát időben megelőző események szinte már rögeszmés emlegetése persze nemcsak a „régii dicsőség” nosztalgizáló felidézése volt, hanem annak leplezéséül is szolgált, hogy az ötvenes-hatvanas évek levéltári anyagait Oroszországban még mindig nem szívesen bocsátják a külföldi kutatók rendelkezésére. Hosszasan eszelték például, hogy az 1945-ös győzelem 50. évfordulójára több aktuális „csemegével” is előállnak és igyekeztek a házigazdák várható kritikus megjegyzéseit a „közös kiadványokat a közös sikerről” jelszóval megelőzni. Végezetül bejelentették, hogy a Wallenberggel, sőt az 1962-es karib-tengeri válsággal kapcsolatos anyagok nagy részét hozzáférhetővé tették a kutatók számára.

Az „orosz medve” szívreható dörmögése úgy látszik nem hatotta meg az „amerikai sást”... Bruce Menning, a kansasi katonai akadémia oktatója – noha mentes volt minden oroszellenes rosszindulattól – határozottan rámutatott arra, hogy az 1991–92-es enyhítések ellenére még mindig csak az 1941 előtti orosz levéltári anyag tekinthető valóban kutathatónak. Fanyar iróniával számolt be arról, hogy bár első – 1970-es – moszkvai útja óta sokat változott a helyzet, ma is számtalan nehézséggel kell szembenéznie annak, aki oroszországi kutatómunkára szánja el magát. Menning 1970-ben teljes elutasításban ütközött, pedig csak a kozákság XVIII-XIX. századi történetét akarta tanulmányozni. A rosztovi pályaudvaron egy helyi vezető – hogy esetleges illúzióit eloszlassa – a következő szavakkal fogadta az akkor ifjú amerikai egyetemistát: „Kedves barátom, higgye el, Rosztov nem Rio de Janeiro”... 1974-es útja alkalmával azt tapasztalta, hogy az iratokhoz gyakorlatilag nincs segédlet, vagy ami van, az

bevallottan nem teljes, bizonyos anyagokat egyszerűen fel sem tűntet. Harmadik útja idején – 1990–91-ben – úgy tűnt, hogy minden rendben lesz, hiszen addigra a „glasznoszty” kellően hosszú ideig hathatott. Menning ekkor az 1921–1941 közötti időszakot akarta vizsgálni, de törekvése alig hozott sikert, mivel az ország is csak az első lépéseket tették az anyag feltárásában. Így kutatási engedélyt is csak azért kapott, mert a Kansasi Egyetem utána küldött egy külön hivatalos megbízólevelet, azonban ennek birtokában is csak a *nem minősített* dokumentumokat kaphatta meg, az anyag többsége akkor még (1991 !) 50-70 év után is zárolt volt... A következő évből azonban jelentős liberalizálódás történt, továbbra is gondot okoz azonban az, hogy a katasztrófális orosz gazdasági helyzet miatt a levéltárak kutatótermet sokszor hónapokra bezárják (takarékosági okokból.) Ez általában a nyári hónapokra esik, pontosan arra az időszakra, amikor a legtöbb külföldi kutató „ostromolja” az orosz levéltárakat.

Menning azzal zárta nagyhatású előadását, hogy nemzetközi együttműködést sürgetett a hidegháborús dokumentumok – köztük a kulcsfontosságú oroszországiak – nyomtatásban való megjelentetése és így hozzáférhetővé tétele érdekében.

Noha a konferencia egészére jellemző volt, hogy az orosz-amerikai viszony állt az érdeklődés homlokterében, a kisebb országok küldötteinek előadását is megfelelő figyelem kísérte. Régióknál különösen kedvező helyzetben volt, hiszen a nyugatiak által lakonikus rövidezzel csak „egykori szovjet blokk”-nak titulált államok a hidegháborút a „vasfüggöny” másik oldalán élték át.

A térség levéltáros előadói közül – negatív értelemben – a cseh kolléga tűnt ki. Pilat doktor katasztrófálisan gyenge angolságával és semmitmondó előadásával nagy csalódást keltett.

A lengyelek elkerülték ezt a buktatót, de a konferencia célját sajátosan értelmezve egyfajta lengyel „hidegháborús fondjegyézket” olvastak fel. Emiatt hiába említettek érdekes dokumentumokat (például az 1956-os lengyelországi eseményekkel kapcsolatban, vagy Gomulka 1968-as szerepvállalását illetően), szereplésük nem keltette igazán előadás benyomását.

A románok – jellemző módon – nem a hidegháborúval kezdték, hanem kiemelték 1919-es (!) hősi helytállásukat a „bolsevik Magyarország”-gal szemben... Rátérve az aktuális témára, sokat beszéltek a Securitate általi alkalmazott 1956-os retorziókról azok ellen, akik a magyar felkelőkkel szimpatizáltak. Még a hadsereg tisztikarában is jelentős „tisztó-

gatások" voltak. Természetesen kiemelték, hogy Románia nem vett részt az 1968-as – Csehszlovákia elleni – agresszióban.

Noha mindenkit szívélyesen invitáltak Bukarestbe, bevallották, hogy még mindig az 1971-es szigorú kutatási korlátozások vannak érvényben, ugyanakkor a román szénátus hamarosan szavaz a szinte nemzetközi standard-nek számító 30 éves időhatár bevezetéséről.

A magunk részéről igyekeztünk elkerülni azt a csapdát, hogy vonatkozó anyagainkról listaszerű felsorolást készítsünk. (Megfelelő igény esetén ilyen ügyis bármikor összeállítható és bárkinek megküldhető.) Abból a tényből kiindulva, hogy a konferencia hivatalos nyelve mégiscsak az angol, igyekeztünk megfelelni ezeknek a követelményeknek. A Farkas Mihály által bevezetett „szuper-titkosított” iratkezelési rendszert, annak áttekinthetetlenségét és a sztálinista retorika patetikussá, olykor komikus szófordulatokat és túlzásokat produkáló kifejezés módját kívántuk bemutatni – és úgy éreztük, az amerikaiak hálás közönségnek bizonyultak.

Ami Nyugat-Európa és az amerikai kontinens résztvevőinek szereplését illeti, összességében elmondható, hogy magas színvonalú és kifejezetten érdekes előadásokat hallhattunk, bár néhány kollégát itt is elkapott az a „járvány”, melyet magunk között csak „krónikus fondjegy-zék-felolvasási láz”-nak minősítettünk. Szerencsére üdítő kivétel bőven akadt, a teljesség igénye nélkül most szeretnénk kiemelni néhány ilyen pozitív példát.

A kanadai Isabell Campbell szereplése azért volt figyelemre méltó, mert – a szó régi értelmében vett – történetész-levéltárosi erényeket csillogtatva, lebilincselő előadást tudott produkálni, melyben egyaránt szerepelt hazája hidegháború alatti dilemmáinak összegzése és a vonatkozó kanadai források bemutatása. (Sajnos, ez a szakember-típus nálunk kiveszőben van, egyes kollégák ugyanis ezt a hivatást igyekeznek egyfajta szimpla raktárosi-segédletgyártói szintre degradálni.)

A brit kolléga előadásából különösen azt érdemes kiemelni, amit a katonai vonatkozású dokumentumok sorsáról mondott. Az iratokat maga a Védelmi Minisztérium őrzi, 5 év után selejteznek. A fontosabb iratok további 20 évig náluk maradnak, majd újra felülvizsgálják őket és csak az arra érdemeseket szállítják a Public Record Office-ba, ahol a 30. év eltelte után a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé válnak.

Sok kolléga foglalkozott a haditengerészeti levéltárak anyagával, csakúgy, mint a légierőkre vonatkozó dokumentumokkal. Ez utóbbiakra

szinte minden országban az átlagosnál szigorúbb kutatási normák vannak érvényben.

Az amerikai kollégák részletesen beszéltek a Nemzeti Levéltárról, annak újabb – a Maryland-i Suitland-ben található – épületéről, a Hadtörténeti Intézet levéltáráról és külön-külön az egyes fegyveremek archívumairól.

A levéltárakkal foglalkozó szekció-ülések utolsó előadása a NATO Központi Levéltárával kapcsolatos kérdésekről számolt be. Az anyagra vonatkozóan szigorú kutatási tilalom volt érvényben egészen 1989-ig. A kutathatóvá tétellel csak lassan haladnak, az iratok – ellentétben az általában megszokott 30 éves időhátarral – még csak 1958-ig bezárólag hozzáférhetőek.

Általánosságban szinte minden nyugati archívumra jellemző, hogy a számítógépes keresés általánosság és természetessé válása mellett többféle index, sokszempontú fellelhetőséget lehetővé tevő mutatókönyvek és kártyák segítik a történész munkáját.

A kifejezetten történeti témákkal foglalkozó előadásokat a konferencia elejére és legvégére időzítették. Mint már említettük, egyes témákkal kiemelt helyen foglalkoztak, másokat viszont – olykor indokolatlanul – elhanyagoltak. Ez – bármennyire fájlatuk is, hogy a korszak egyes jelentős eseményei nem kaptak megfelelő hangsúlyt – tulajdonképpen természetes, hiszen egy hét alatt nem lehetett a több évtized hosszúságú időintervallumban lejártszó hidegháború minden fontos mozzanatát kellő részletességgel tárgyalni. Annak mindenképpen örülhetünk, hogy a konferenciát az egyértelmű Európa-centrikusság jellemezte. Ez a tény még akkor is öröndetes, ha nyilvánvalóan bizonyos egyoldalúságot eredményezett.

A résztvevők szereplése – csakúgy, mint a levéltári témák esetében – rendkívül eltérő színvonalú volt. Brilláns előadásokat botránnyosan gyenge felolvasások, a legmagasabb történetési nívón kifejtett, imponáló következetességű és precízitású produkciókat, a történettudományt megcsúfoló, hamatgyenge, aktuálpolitikai „vitairatok” követték. Ennek ellenére mégis megállapítható, hogy a résztvevők többsége méltó volt arra, hogy egy ilyen rangos eseményen képviselje hazája hadtörténetseit.

A nyitó előadásban egy amerikai kolléga foglalta össze dióhéjban a hidegháború eseményeit, majd az egykori nagy ellenfél delegációvezetője következett. Amit orosz nyelvű felolvasásában produkált, azt sok mindennek lehet nevezni, csak történészi előadásnak nem. Aki hallotta, sokáig nem felejtí el, amit az egyébként igen kedves, megnyerő modorú

ember mondott. Miután megköszönte a házigazdáknak a szíves meghívást, rögtön támadásba ment át: a hidegháborút a sztálinista bosszúrák már-már „klasszikus veretű” stílusában, a valóságot némileg leegyszerűsítve a Szovjetunió elleni permanens imperialista agresszióknak minősítette. Felfogása szerint például 1953-ban, az elégedetlenkedő keletnémet munkások nem voltak mások, mint „az imperialista reakció megvetése méltó eszközei”, akiket ráadásul „szociáldemokrata ügynökök” uszítottak a Szovjetunió és a keletnémet pártvezetés ellen. Az 1953-as események említése az előadás egyetlen valóban a konferencia tárgyaláshoz tartozó momentuma volt. Utána, – ahogy azt már szinte várni lehetett – a Szovjetunió II. világháborús dicső szereplésének részletes elemzése következett... Ilyen előzmények után mi sem természetesebb, mint, hogy az előadó végezetül mindannyiunkat felszólított: ne felejtjük el, milyen nagy hálával tartozunk hazájának, épp ezért a nagyon bíráljuk hidegháborús szerepét: olyan érdemek birtokosa az egykori Szovjetunió, hogy igazán megérdemli az örökös babérkoszorút...

Ennyi volt. Thuküdidész foroghat a sírjában, oknyomozó történelmi, tárgyilagosság sehol... Dermedt csend, majd néhány kötelező udvariasságból összeverődő tenyér. A konferencia közönsége ahelyett, hogy kollektívan hamut szórt volna saját fejére, csendben napirendre tért a historia ellen intézett merénylet felett és folytatta a munkát. Senki nem méltatta az elhangzott bosszúrát arra, hogy vitakozzon felolvasójával.

A konferencia egyik fő témája az 1961–62-es berlini válság volt. A német előadó kevesebbet foglalkozott a szovjet-amerikai konfrontáció akkori potenciális veszélyével, sokkal inkább a berlini fal felépítésének okát próbálta megtalálni. Végül azt állapította meg, hogy Walter Ulbrichték a disszidensek áradatát igyekeztek megállítani, 1949–1961 között ugyanis több, mint 2,5 millió (!) keletnémet állampolgár hagyta el az NDK területét. A fal építésének megkezdését későbbi „ismerőseink” közül Erich Honecker és Willy Stoph különösen erélyesen támogatta.

Az amerikaiak természetesen nyomon követték előadásukban a berlini válság kiéleződésének és elcsitulásának egész folyamatát. Bruce Menning, – aki levéltárosi előadást is tartott – arra a következtetésre jutott, hogy a NATO erők határozott fellépése és fokozott aktivitása, – melyhez fenyegető flottamozdulatok éppúgy hozzájárultak, mint a sok szárazföldi hadgyakorlat, melyet az NSZK területén

hajtottak végre – akadályozta meg Hruscsov zseniális blöffjét, aki szokása szerint „dupla, vagy semmit” játszott. A katonai erődemónstrációkból ugyanis nyilvánvaló volt, hogy a Nyugat elszánta magát Berlin megvédésére, ha kell, háború árán is. – ezt pedig maga a szovjet pártfőtitkár sem akarta.

Az ifjú és igen tehetséges Gregory Pedlow, – akit előadása témája miatt magunk között tréfásan csak Mr. Live Oak-nak neveztünk – arról beszélt, hogy a berlini válság idején a NATO vezető hatalmai egy olyan testületet hoztak létre, mely különböző terveket dolgozott ki a szovjet erők elleni katonai ellencsapásra vonatkozóan. Ez a testület kapta a LIVE OAK fedőnevet. A LIVE OAK jelentőségét az adta, hogy később – a válság elmélyülésének idején – közvetlen operatív-irányítói feladatokat is kapott a haditerv-variánsok készítése mellett. Pedlow szerint a testület érdeme az, hogy a NATO a későbbiekben potenciálisan képessé vált a szovjet fenyegetés hagyományos fegyverekkel való elhárítására, addig ugyanis a szovjet erők szárazföldi fölényét csak atomcsapásokkal tudták volna ellenőrizni. (Véleményünk szerint Pedlow tartalmas és kitűnő szónoki képességekkel prezentált előadása a konferencia egyik legjobb produkciója volt.)

A britek képviselő – japán származású! – történészholgy Hruscsov agresszivitásának motívációjáról szolt. Véleménye szerint ezek a következők voltak:

1. Stabilizálni az NDK-t és megfélemlíteni a vazallus államokat, hogy „ne legyen több Magyarország.” (1956)

2. Megfékezni a keletnémet disszidens-hullámot.

3. Megakadályozni az USA nukleáris fegyverek az NSZK-ba telepítését.

4. Megerősíteni saját otthoni tekintélyét, amely Kína és Albánia egyre határozottabb „szakadár” magatartása miatt komoly csorbát szenvedett a szovjet vezérkar „kemény vonalásainak” szemében.

A francia előadó hazájának a berlini krízis idején tanúsított viszonylagos passzivitását magyarázta: a gyarmatokról visszavonuló, az algériai válságba teljesen belebonyolódó Franciaországnak nem volt igazán ereje ahhoz, hogy Európa közepén aktívan, nagyhatalmi státusának megfelelő módon lépjen fel.

Igen sok történelmi előadásra jellemző volt egyébként, hogy egy-egy adott tárgykör részletes exponálása mellett, a vonatkozó levéltári forrásokat is igyekezett bemutatni. Ez a komplexitásra való törekvés mindenképpen pozitív fejlemény, emellett ellentmondani

látszik annak az újkeletű hazai köz-hiedelemnek, hogy a történelmi és levéltárosi hivatás véglegesen és visszavonhatatlanul elszakadt egymástól. Ezt a problémát a legfejlettebb országokból érkezett kollégák nem is értik: számukra az a természetes – mint egykor nálunk is –, hogy a levéltáros egyben kutató történész is. Ezt bizonyítja egyébként, hogy a konferencia több nyugati résztvevője is „duplázott”, azaz a történelmi és levéltárosi szekciókban egyaránt tartott előadást.

Sajnos egy ilyen beszámoló keretei között nincs mód arra, hogy a rangos összejövetel minden érdekes történelmi fejtegetését nyomon kövessük. Két előadást mégis meg kell említenünk, az egyik a negatív, a másik a pozitív példák közül való.

A szlovák kolléga – a már említett magyar-ellenes kirohanások mellett – kínos helyzetbe került, mert a mellé beosztott szlovák-amerikai tolmácsolány nem csak a katonai nyelvezettel, de alapvető történelmi-politikai fogalmakkal sem volt tisztában. Szerencséjére segített a helyzeten az előadás kellős közepén befutó washingtoni szlovák katonai attasé, aki próbálta megmenteni a mundér becsületét.

A pozitív példa – és erről örömmel számolhatunk be – a magyar történész előadó, dr. Okváth Imre volt. Magabiztos angolsággal és higgadt hangon megtartott előadása általános tetszést aratott, amit egyébként a nagyszámú kérdés is jelzett. Kollégánk a magyar védelmi koncepció 1945–1956 közötti változásait mutatta be, ügyesen érzékelte a hadsereg és a tisztikar jelentős arányú felduzzasztásából adódó problémákat. Az elmondottakból a hallgatóság számára az is egyértelművé vált, hogy milyen nagy ellentmondás volt a hadsereg látszólag hatalmas ereje és tényleges ütőképessége között.

A konferencia utolsó előadásai március 25-én, pénteken hangzottak el. A másnapi kirándulás a Pennsylvania-i Carlisle Barracks-ba már csak egyfajta „utórezgés” volt. Az amerikaiak hatalmas energiával dolgozva és óriási pénzt befektetve végülis eredményes tudományos tanácskozást szerveztek és finanszíroztak. Noha egy kicsit saját hidegháborús győzelmüket is ünnepelték, kedvességük és vendégszeretetük az eseményt minden külföldi meghívott számára feledhetetlenné tette.

Helyreigazítás

Ez évi harmadik (szeptemberi) számunkban jelent meg *Lenkefi Ferenc A lelkgondozás problémái a francia hadifoglyok körében Magyarországon, 1794–1795* című tanulmánya, melynek 13. oldalán, az első bekezdésben – feltehetőleg a számítógépen történt javítás sajnálatos eredményeképpen – 17 soron keresztül értelmetlen szöveg került kinyomtatásra.

Tisztelt szerzőnktől és olvasóinktól ezúton kérünk elnézést és az alábbiakban közöljük a helyes, 14 sornyi szövegrészt:

úgy gondolta, hogy Vernier a Temesváron megüresedett helyre kerül, míg az elhunyt du Hamel helyét üresen hagyva Aradon elegendő a korábban Temesváron 2. papként ténykedett Pellisot. Ezért a Bajorországból jött, eredetileg Aradra szánt Jacques maradjon Pesten, hogy a tábori kórházban működött, de betegsége miatt legyengült, s emiatt kilépni szándékozó lelkész helyén szolgáljon. Jourdain mint segítő (als Cooperator) Nagyváradra megy, míg Maillot-t Temesvárra, vagy Eszékre küldik, Buda belátása szerint. Így összesen 12 pap szolgálta a magyarországi helyszíneken. Fizetésüket, mivel a kincstárat nem terhelhetik, vagy az eddig rendelkezésre állt keret újraosztásával, vagy további egyházi anyagi hozzájárulással lehetne előteremteni. Wallis hozzátette, hogy Vernier, Jourdain és Maillot 16-án indul a Bánságba letelepítésre menő (valószínűleg emigráns – L. F.) francia családokkal együtt: „zur Ansiedlung in das Bannat abgehenden französischen Familien mitkommen werden.”⁶² Kavanagh mellékelten kapta meg az új lelkészek igazoló okmányait.⁶³

– A szerkesztőség –

TARTALOM

	TANULMÁNYOK	
BONHARDT ATTILA	A magyar hadifoglyok hazaszállítása az első világháború után. A magyar hadifoglyok szervezett hazatelepítése Szovjet- Oroszországból, 1920–1922 – – – – –	3
	KÖZLEMÉNYEK	
	Károlyi Sándor gróf és kora – – – – –	50
HECKENAST GUSZTÁV	A Rákóczi szabadságharc tábornokai – – – – –	51
KOVÁCS ÁGNES	Károlyi Sándor főispáni tevékenysége a XVII. század végén –	56
	MŰHELY	
NÉGYESI LAJOS	A mohácsi csata – – – – –	62
	FORRÁSKÖZLEMÉNYEK	
URBÁN ALADÁR	Az Országos Honvédelmi Bizottmány kezdeti tevékenysége dokumentumok tükrében, 1848. szeptember 30–október 7. – –	80
	SZEMLE	
WALTER BERSCHIN- ANGELIKA HÁSE (Hg.)	Gerhard von Augsburg. Vita Sancti Uodalrici. Die älteste Lebensbeschreibung des heiligen Ulrich (<i>Veszprémy László</i>) –	115
JOSEF MACEK–ERNŐ MAROSI –FERDINAND SEIBT (Hg.)	Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387–1437 (<i>Szegzárdy-Csengery Klára</i>) – – – – –	116
MARIA PFEFFER	Flugschriften zum Dreissigjährigen Krieg aus der Häberlin- Sammlung der Thurn- und Taxisschen Hofbibliothek (<i>Veszprémy László</i>) – – – – –	117
MECHTHILD MÜLLER	„In hoc vince“. Schlachtendarstellungen an süddeutschen Kirchendecken im 18. Jahrhundert (<i>Szegzárdy-Csengery Klára</i>)	118
HANS WERNER NEULEN	Adler und Halbmond. Das deutsch-türkische Bündnis 1914– 1918 (<i>Balla Tibor</i>) – – – – –	119
LEHÁR ANTAL	Egy katonatiszt naplója, 1919–1921 (<i>Nagy Domokos Imre</i>) – –	120
RENÉ CHARTRAND	Le patrimoine militaire Canadien d'hier á aujourd' hui (<i>Zachar József</i>) – – – – –	122
BONDOR VILMOS	A világégés hadszínterein (<i>Nagy Domokos Imre</i>) – – – – –	124
BERNHARD R. KROENER (Hrsg.)–HEIGER OSTERTAG (Red.)	Potsdam. Staat, Armee, Residenz in der preussisch-deutschen Militärgeschichte (<i>Zachar József</i>) – – – – –	125
JÖRG C. STEINER	Das Feldpilotenabzeichen (<i>Nagy Domokos Imre</i>) – – – – –	129
GENERAL H. NORMAN SCHWARZKOPF	The Autobiography (<i>Borosy András</i>) – – – – –	130
	KRÓNKA	
HORVÁTH ANDRÁS	A hidegháború katonai dokumentumai és a történelem. Nemzetközi tudományos konferencia, Washington, 1994. március 19–27. – – – – –	134

CONTENTS

	STUDIES	
BONHARDT ATTILA	Repatriation of Hungarian Prisoners of War after the Great War. The Organized Return of Hungarian Prisoners of War from Soviet-Russia, 1920-1922 - - - - -	3
	PUBLICATIONS	
	Sándor Count Károlyi and His Age - - - - -	50
GUSZTÁV HECKENAST	The Generals of the Rákóczi War of Liberation - - - - -	51
ÁGNES KOVÁCS	The Activity of Sándor Károlyi as Lord-Lieutenant (főispán) at the End 17th Century - - - - -	56
	WORKSHOP	
LAJOS NÉGYESI	The Battle at Mohács - - - - -	62
	HISTORICAL COURCES	
ALADÁR URBÁN	The Beginnings of the Activity of the National Committee of Home Defence (OHB) as Reflected in Documents, 30 September-7 October 1848 - - - - -	80
	REVIEW	
WALTER BERSCHIN- ANGELIKA HÄSE (Hg.)	Gerhard von Augsburg: Vita Sancti Uodalrici. Die älteste Lebensbeschreibung des heiligen Ulrich (<i>László Veszprémy</i>) -	115
JOSEF MACEK-ERNŐ MAROSI -FERDINAND SEIBT (Hg.)	Sigmund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387-1437 (<i>Szegzárdy-Csengeri Klára</i>) - - - - -	116
MARIA PFEFFER	Flugschriften zum Dreissigjährigen Krieg aus der Häberlin-Sammlung der Thurn- und Taxisschen Hofbibliothek (<i>László Veszprémy</i>) - - - - -	117
MECHTHILD MÜLLER	„In hoc vince“. Schlachtendarstellungen an süddeutschen Kirchendecken im 18. Jahrhundert (<i>Szegzárdy-Csengeri Klára</i>)	118
HANS WERNER NEULEN	Adler und Halbmond. Das deutsch-türkische Bündnis 1914-1918 (<i>Tibor Balla</i>) - - - - -	119
ANTAL LEHÁR	The Diary of an Officer of the Army, 1919-1921 (<i>Imre Nagy Domokos</i>) - - - - -	120
RENÉ CHARTRAND	Le patrimoine militaire Canadien d'hier á aujourd' hui (<i>József Zachar</i>) - - - - -	122
VILMOS BONDOR	On the Battlefields of the Universal Conflagration (<i>Imre Nagy Domokos</i>) - - - - -	124
BERNHARD R. KROENER (Hrsg.)-HEIGER OSTERTAG (Red.)	Potsdam. Staat, Armee, Residenz in der preussisch-deutschen Militärgeschichte (<i>József Zachar</i>) - - - - -	125
JÖRG C. STEINER	Das Feldpilotenabzeichen (<i>Imre Nagy Domokos</i>) - - - - -	129
GENERAL H. NORMAN SCHWARZKOPF	The Autobiography (<i>András Borosy</i>) - - - - -	130
	KRÓNKA	
ANDRÁS HORVÁTH	The Cold War as Reflected in Military Documents. International Session, Washington, 19-27 March 1994 - - - - -	134

TABLE DES MATIERES

ÉTUDES	
ATTILA BONHARDT	Le rapatriement des prisonniers de guerre hongrois après la première guerre mondiale. Le rapatriement organisé des prisonniers de guerre hongrois de Russie-Soviétique, 1920-1922 - - - - - 3
COMMUNICATIONS	
	Le comte Sándor Károlyi et son époque - - - - - 50
GUSZTÁV HECKENAST	Les généraux de la guerre d'indépendance de Rákóczi - - - 51
ÁGNES KOVÁCS	Sándor Károlyi, comme préfet de comitat à la fin du XVIIe siècle 56
ATELIER	
LAJOS NÉGYESI	La bataille de Mohács - - - - - 62
PUBLICATIONS DE SOURCES	
ALÁDÁR URBÁN	L'activité de début du Comité de la Défense Nationale d'après des documents, du 30 septembre au 7 octobre 1848 - - - - 80
REVUE	
WALTER BERSCHIN- ANGELIKA HÁSE (Hg.)	Gerhard von Augsburg: Vita Sancti Uodalrici. Die älteste Lebensbeschreibung des heiligen Ulrich (<i>László Veszprémy</i>) - 115
JOSEF MACEK-ERNŐ MAROSI -FERDINAND SEIBT (Hg.)	Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387-1437 (<i>Klára Szegzárdy-Csengery</i>) - - - - - 116
MARIA PFEFFER	Flugschriften zum Dreissigjährigen Krieg aus der Häberlin-Sammlung der Thurn- und Taxisschen Hofbibliothek (<i>László Veszprémy</i>) - - - - - 117
MECHTHILD MÜLLER	„In hoc vince“. Schlachtendarstellungen an süddeutschen Kirchendecken im 18. Jahrhundert (<i>Klára Szegzárdy-Csengery</i>) 118
HANS WERNER NEULEN	Adler und Halbmond. Das deutsch-türkische Bündnis 1914-1918 (<i>Tibor Balla</i>) - - - - - 119
ANTAL LEHÁR	Le journal intime d'un officier, 1919-1921 (<i>Imre Nagy Domokos</i>) 120
RENÉ CHARTRAND	Le patrimoine militaire Canadien d'hier á aujourd' hui (<i>József Zachar</i>) - - - - - 122
VILMOS BONDOR	Aux champs d'opérations militaires de l'explosion universelle (<i>Imre Nagy Domokos</i>) - - - - - 124
BERNHARD R. KROENER (Hrsg.)-HEIGER OSTERTAG (Red.)	Potsdam. Staat, Armee, Residenz in der preussisch-deutschen Militärgeschichte (<i>József Zachar</i>) - - - - - 125
JÖRG C. STEINER	Das Feldpilotenabzeichen (<i>Imre Nagy Domokos</i>) - - - - 129
GENERAL H. NORMAN SCHWARZKOPF	The Autobiography (<i>András Borosy</i>) - - - - - 130
CHRONIQUE	
ANDRÁS HORVÁTH	Les documents militaires de la guerre froide et l'histoire. Conférence internationale scientifique, Washington, du 19 au 27 mars 1994 - - - - - 134

INHALT

STUDIEN

ATTILA BONHARDT	Die Heimbeförderung der ungarischen Kriegsgefangenen nach dem Ersten Weltkrieg. Die organisierte Rückführung der ungarischen Kriegsgefangenen aus dem Sowjetrußland, 1920–1922 - - - - -	3

MITTEILUNGEN

	Graf Sándor von Károlyi und seine Zeit - - - - -	50
GUSZTÁV HECKENAST	Die Generale des Rákóczi-Freiheitskampfes - - - - -	51
ÁGNES KOVÁCS	Die Tätigkeit von Sándor Károlyi als Obergespan am Ende des 17. Jahrhunderts - - - - -	56

WERKSTATT

LAJOS NÉGYESI	Die Schlacht von Mohács - - - - -	62

QUELLENPUBLIKATIONEN

ALADÁR URBÁN	Die Anfangstätigkeit des Ausschusses für Landesverteidigung im Spiegel der Quellen. 30. September–7. Oktober 1848 - - - -	80

RUNDSCHAU

WALTER BERSCHIN- ANGELIKA HÄSE (Hg.)	Gerhard von Augsburg: Vita Sancti Uodalrici. Die älteste Lebensbeschreibung des heiligen Ulrich (<i>László Veszprémy</i>)	115
JOSEF MACEK–ERNŐ MAROSI –FERDINAND SEIBT (Hg.)	Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387–1437 (<i>Klára Szegzárdy-Csengery</i>) - - - - -	116
MARIA PFEFFER	Flugschriften zum Dreissigjährigen Krieg aus der Häberlin-Sammlung der Thurn- und Taxisschen Hofbibliothek (<i>László Veszprémy</i>) - - - - -	117
MECHTHILD MÜLLER	„In hoc vince“. Schlachtendarstellungen an süddeutschen Kirchendecken im 18. Jahrhundert (<i>Klára Szegzárdy-Csengery</i>)	118
HANS WERNER NEULEN	Adler und Halbmond. Das deutsch–türkische Bündnis 1914–1918 (<i>Tibor Balla</i>) - - - - -	119
ANTAL LEHÁR	Das Tagebuch eines Offiziers 1919–1921 (<i>Imre Nagy Domokos</i>)	120
RENÉ CHARTRAND	Le patrimoine militaire Canadien d'hier á aujourd' hui (<i>József Zachar</i>) - - - - -	122
VILMOS BONDOR	Die Kriegsschauplätze des Weltbrandes (<i>Imre Nagy Domokos</i>)–	124
BERNHARD R. KROENER (Hrsg.)–HEIGER OSTERTAG (Red.)	Potsdam. Staat, Armee, Residenz in der preussisch-deutschen Militärgeschichte (<i>József Zachar</i>) - - - - -	125
JÖRG C. STEINER	Das Feldpilotenabzeichen (<i>Imre Nagy Domokos</i>) - - - - -	129
GENERAL H. NORMAN SCHWARZKOPF	The Autobiography (<i>András Borosy</i>) - - - - -	130

CHRONIK

ANDRÁS HORVÁTH	Die militärischen Quellen des kalten Krieges und die Geschichte. Internationale wissenschaftliche Konferenz, Washington, 19–27. März 1994 - - - - -	134

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

АТТИЛА БОНХАРДТ	Транспортировка венгерских военнопленных на родину после первой мировой войны. Организованное возвращение на родину венгерских военнопленных из Советской России, 1920-1922	3

ПУБЛИКАЦИИ

ГУСТАВ ХЕККЕНАСТ	Граф Шандор Каройи и его эпоха	50
АГНЕНН КОВАЧ	Генералы из стана освободительной борьбы под руководством Ракоши Шандор Каройи и его губернаторская деятельность в конце XVII. века	51 56

МАСТЕРСКАЯ

ЛАЙОШ ПЕДЬЕШИ	Битва при Мохаче	62

ИСТОЧНИКИ

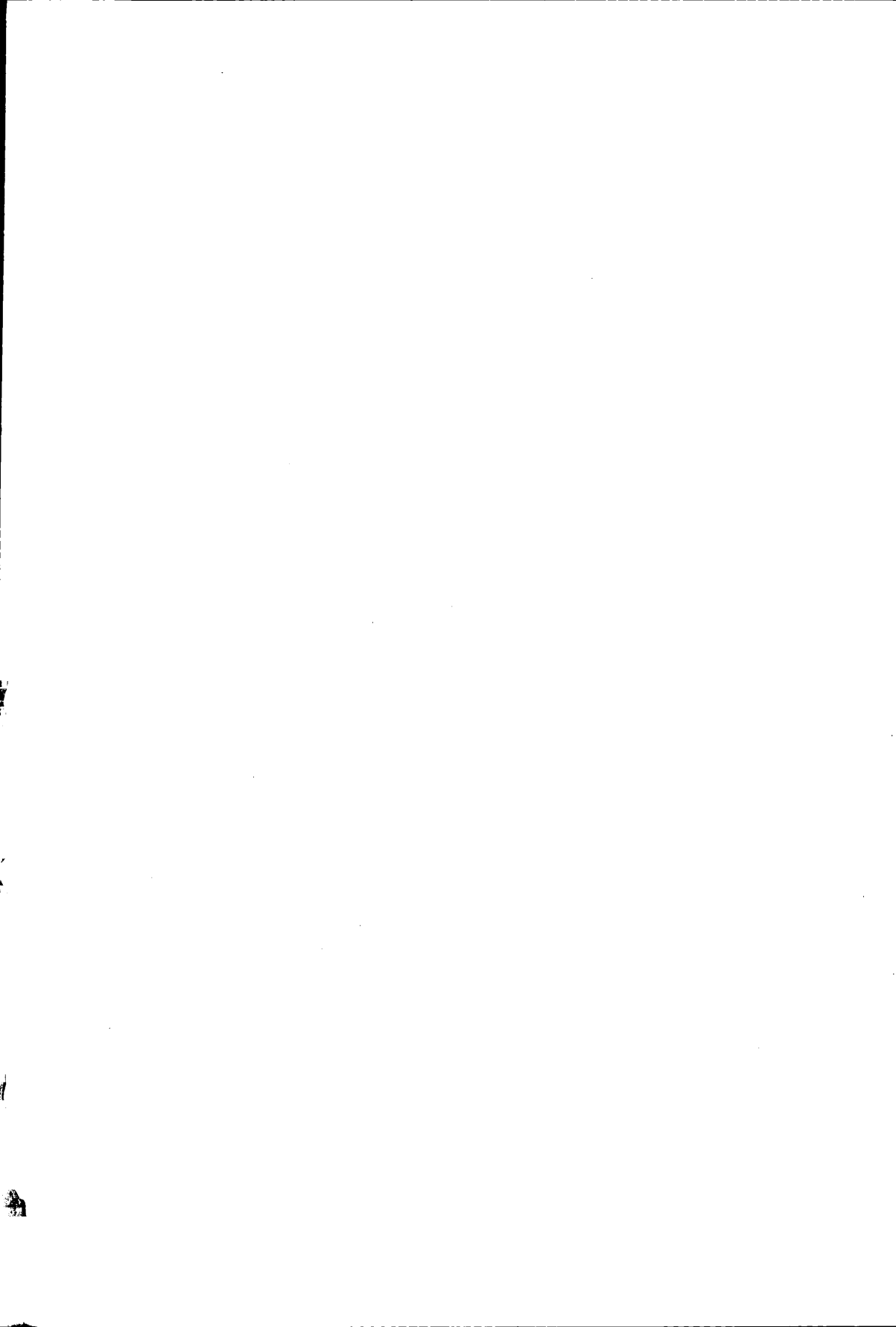
АЛАДАР УРБАН	Первоначальная деятельность Государственного Комитета Обороны в зеркале документов, 30 сентября - 7 октября 1848 года	80

ОБЗОР

ВАЛЬТЕР БЕРШИИ-АНГЕЛИКА ХЭЗЕ	Герхард фон Аугсбург: Vita Sancti Uodalrici. Die älteste Lebensbeschreibung des heiligen Ulrich. (<i>Ласло Веспреми</i>)	115
ЙОЗЕФ МАЦЕК-ЭРНЁ МАРОНИ-ФЕРДИНАНД ЗЕЙБТ МАРИЯ ПФЕФФЕР	Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387-1437. (<i>Клара Сегзаргу - Ченгеру</i>)	116
МЕХТХИЛЬД МЮЛЛЕР	Flugschriften zum dreissigjährigen Krieg aus der Häberlin-Sammlung der Thurn- und Taxisschen Hofbibliothek. (<i>Ласло Веспреми</i>)	117
ГАНС ВЕРНЕР ПОЙЛЕН	„In hoc vince“. Schlachtendarstellungen an süddeutschen Kirchendecken im 18. Jahrhundert. (<i>Клара Сегзаргу - Ченгеру</i>)	118
АНТАЛ ЛЕХАР	Adler und Halbmond. Das deutsch-türkische Bündnis 1914-1918 (<i>Тибор Балла</i>)	119
РЕНЕ ШАРТРАП	Дневник офицера, 1919-1921 (<i>Имре Надь Домокош</i>)	120
ВИЛЬМОШ БОНДОР	Le patrimoine militaire Canadien d'hier a aujourd'hui. (<i>Йожеф Захар</i>)	122
БЕРНХАРД Р. КРОЕНЕР-ХЕЙГЕР ОСТЕРТАГ (ред.)	На театрах военных действий мирового пожара (<i>Имре Надь Домокош</i>)	124
ЙОРГ Ц. ШТЕЙНЕР	Potsdam. Staat, Arme, Residenz in der preussisch-deutschen Militärgeschichte. (<i>Йожеф Захар</i>)	125
ГЕНЕРАЛ Х. НОРМАН ШВАРЦКОНФ	Das Feldpilotenabzeichen. (<i>Имре Надь Домокош</i>)	129
	The Autobiography. (<i>Андраш Борошши</i>)	130

ХРОНИКА

АНДРАШ ХОРВАТ	Военные документы холодной войны и история. Международная научная конференция. Вашингтон, 19-27 марта 1944 г.	134

Ára: 75,- Ft

Szerzőink figyelmét felhívjuk az alábbiakra:

1. A szerkesztőség csak olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek az „első közlés” kívánalmainak.
2. A kéziratot három példányban kérjük a szerkesztőséghez eljuttatni, mellékelve – új szerző esetében – külön lapon a szerző nevét, lakcímét, esetleg telefonszámát, munkahelyét, beosztását és tudományos fokozatát.
3. Végleges szövegű kéziratokat kérünk, mert a korrektúrában változtatásokra (kiegészítésekre) már nincsen lehetőség.
4. A szerkesztőség optimális terjedelműnek az 1,5–2,5 íves kéziratot tekinti – a jegyzetapparátussal együtt. 3 ívet meghaladó tanulmányt technikai okok miatt nehezen tudunk közölni. (Egy ív: 32 géppel írt oldal, oldalanként 25 sorral, soronként 50 leütéssel.)
5. A kéziratok jobb kezelhetősége érdekében kérjük, hogy a másolatokat is az első példánnyal azonos – nem másoló – papírra gépeljék, normál, nem gyöngybetűs írógéppel. Az esetleges javításokat a második és harmadik példányra is kérjük rávezetni.
6. A kiemeléseket a szerző egyszer húzza alá, a kézirat lapjait folyamatosan és arab számokkal számozza, a jegyzeteket a kézirat végére helyezze, külön lapszámozással.
7. Az idegen nyelvű forrásokból az idézeteket általában magyarra fordítva kérjük, s csak olyan kivételekben az eredeti nyelven is, amikor értelmezésük problematikus lehet.
8. A jegyzetapparátusban a jegyzetszámozás folyamatosan és arab számokkal történjék. A hivatkozott mű szerzőjének nevét egyszerű aláhúzással emelje ki a kézirat szerzője és pontosan tüntesse fel a levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat.
9. Folyóiratunk az évszázadokat római számokkal jelöli. (Az idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével.)
10. Recenziók esetében a cím mellett szükségesek a pontos bibliográfiai adatok és idegen nyelvű kiadványok esetén a cím magyar fordítása is. A recenziók terjedelme az öt kéziratoldalt lehetőleg ne haladja meg.
11. Nyomdatechnikai és terjedelmi okokból csak minimális illusztrációs anyagot fogadunk el. A szerző a számozott és címmel ellátott ábrákat, táblázatokat csatolja a kézirathoz, feltüntetve minden ábra és táblázat hátlapján a nevét és a kézirat címét, a kéziratban pedig a táblázatok és az ábrák helyét.